

CÍSAŘSKÉ OTISKY STABILNÍHO KATASTRU

Jak se před 200 lety kreslila mapa

Parta s měřickým stolem a řetězem zaměřila každou zahradu a každou kůlnu. Na tomhle listu je Mladějovice u Strakonic.

MLADIEGOWITZ · ČECHY · KOLEM 1837

01 / DAŇ, NE POHLEDNICE

Císař chtěl spravedlivou daň

To, na co se díváš, není turistická mapa. Je to daňový operát. Jen ho kreslili tak pečlivě, že po dvou stech letech pořád poznáš konkrétní stavení.

23. prosince 1817 vydal císař František I. patent o pozemkové dani a vyměření půdy. Předchozí katastry - tereziánský, josefínský - byly hlavně soupisy. Tenhle měl poprvé spočívat na geometrickém zaměření celé monarchie. Měl být trvalý, proto se mu říká *stabilní katastr* (německy Franziszeischer Kataster).

Nejdřív se v terénu vyznačily hranice. Pak se pozemky zaměřily. U každé parcely se evidovala výměra, poloha a čistý výnos. Základní jednotkou byla katastrální obec.

1817
patent Františka I. o dani pozemkové

1826–1843
mapování Čech ve dvou vlnách

8 967
katastrálních obcí v Čechách

9,3 mil.
zaměřených parcel na 51 953 km²

> Jih Čech, včetně Mladějovic u Strakonic, spadá spíš do druhé vlny 1837–1843. Úřední název na listu je německý: *Mladiegowitz*. Úřední řeč katastru byla němčina.

Nejdřív síť přes celou zemi

Rekonstrukce v duchu dobové kolorované rytiny. Trigonometr stál s Reichenbachovým teodolitem přesně nad bodem - u sítě I. řádu žádné „někde u křížku“.

Měření vesnice by bez kostry nedávalo smysl. Síť I. řádu stavěli vojenští důstojníci s titulem trigonometr. Body ležely na kopcích, průměrně po 40 km (nejdelší strana v českých zemích měla 65 km). Přístroj musel stát centricky nad bodem.

Druhý a třetí řád síť zahustily na věže kostelů a rozhledny, na 4–15 km. V Čechách tak vzniklo 2 623 bodů I.–III. řádu, na Moravě 1 069. Později je označili kameny s písmeny **K.V.** - *Katastral-Vermessung*.

Souřadnice běžely v Cassini–Soldnerově zobrazení. Pro Čechy byl počátek na hoře Gusterberg u Kremsmünsteru v Horních Rakousích. Proto se dnešní mapa s touhle potkává na metry, ne na centimetry: papír, lokální zkreslení a pozdější úpravy terénu.

Obchůzka s starostou

Hranice se nejdřív dohodly a označily v terénu. Měřilo se až potom. Rekonstrukce, stejný listový styl.

Než kdokoli vytáhl řetěz, prošla se katastrální i pozemková hranice. U toho byli zástupce okresu nebo kraje, starosta a dva sousedé z obce. Kde to šlo, použili ještě znaky z josefínského katastru. Rohy se v poli očíslovaly a zakreslily do polního náčrtu.

Měřickou skupinu tvořil měřič, adjunkt (pomocník), najatí figuranti - ti drželi lať a tahali řetěz - a nejdůležitější člověk odtud: **indikátor**. Místní, který věděl, čí je která zahrada a jestli to žluté stavení patří k číslu 26, nebo k sousedovi.

V každém kraji seděla komise s referentem pro mapování a inspektorem pro vceňování. Měření nebylo soukromý koníček zeměměřiče. Byl to státní úkol s dohledem.

Měřický stůl, pravítko, řetěz

Stůl na stativu, na něm papír už v měřítku 1:2880. Průzorové pravítko míří na roh parcely, figuranti drží řetěz přes cestu.

Polohopis se kreslil metodou měřického stolu. Vybavení: prkno na stativu, zaměřovací zařízení (alidade, průzorové pravítko), buzola, vodováha a měřický řetěz na délky. Papír na stole už nesl síť v cílovém měřítku. Měřič se postavil na bod, orientoval desku a přímo v terénu kreslil, co viděl a změřil.

Vznikla **indikační skica** - pracovní náčrt se jmény, kulturami a poznámkami. To ještě není ten čistý list, který dnes překládáme přes OpenStreetMap. To je špinavá pravda z pole.

Podrobnou síť IV. řádu kreslili stejným stolem, grafickým protínáním. Na jednu rakouskou čtvereční míli připadalo asi 57 bodů. Až od roku 1865 se i tahle hustota počítala číselně.

Skica, originál, císařský otisk

V kanceláři se z polního náčrtu vyčistil originál a vybarvil podle jednotné legendy. Rekonstrukce - na stole je obrazová zkratka, ne skutečný list.

Z indikační skici vznikla v kanceláři **originální mapa**. Tu nechali na místě. Později do ní čmárali změny, nová stavení, jiná parcelní čísla. Proto originály bývají ušpiněné životem.

Z originálu se pořídila čistá kopie pro centrální archiv pozemkového katastru ve Vídni: **císařský povinný otisk** (Kaiserpflichtexemplar). Tu zmrazili v tom stavu, jak vesnici zaměřili. Po roce 1918, při archivní rozluce, se české listy vrátily do Prahy. Dnes leží v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru.

Právě ten vídeňský, nezměněný otisk je to, co vidíš na *mladejovice.online/mapa*. Proto je tak čistý. Proto na něm ještě stojí *Mladiegowitz*.

Jeden palec, čtyřicet sáhů

Měřítko není hezká tisícovka. Vychází z dolnorakouské sáhové míry. Jedno jitro je čtverec o straně 40 sáhů. Chtěli, aby se jedno jitro vešlo na jeden čtvereční palec papíru.

1 palec na mapě = 40 sáhů v terénu

40 sáhů × 6 stop × 12 palců = 2 880 palců

Výměry se počítaly z měřených délek, kde to šlo. Většinou ale graficky: parcelu rozřezali na trojúhelníky a lichoběžníky.

Legenda není nálada kreslíře. Celá monarchie barvila stejně.

- **Karmín** — zděné budovy, kamenné mosty, silnice
- **Žlutá** — dřevěné, „spalné“ stavby
- **Sytá zeleň** — zahrady a parky
- **Světlá zeleň** — louky; pastviny s W / GW
- **Okr** — pole; Rott = kopanina, úhor
- **Hnědá** — cesty
- **Modrá** — potoky, rybníky, řeky
- **Krémová** — dvory, nádvoří, neobdělávaná půda

Stejné barvy na skutečném listu Mladějovic: žlutá kůlna, karmínový dům, zelená zahrada, okr pole, modrý potok.

Vesnice, jak ji zaměřili

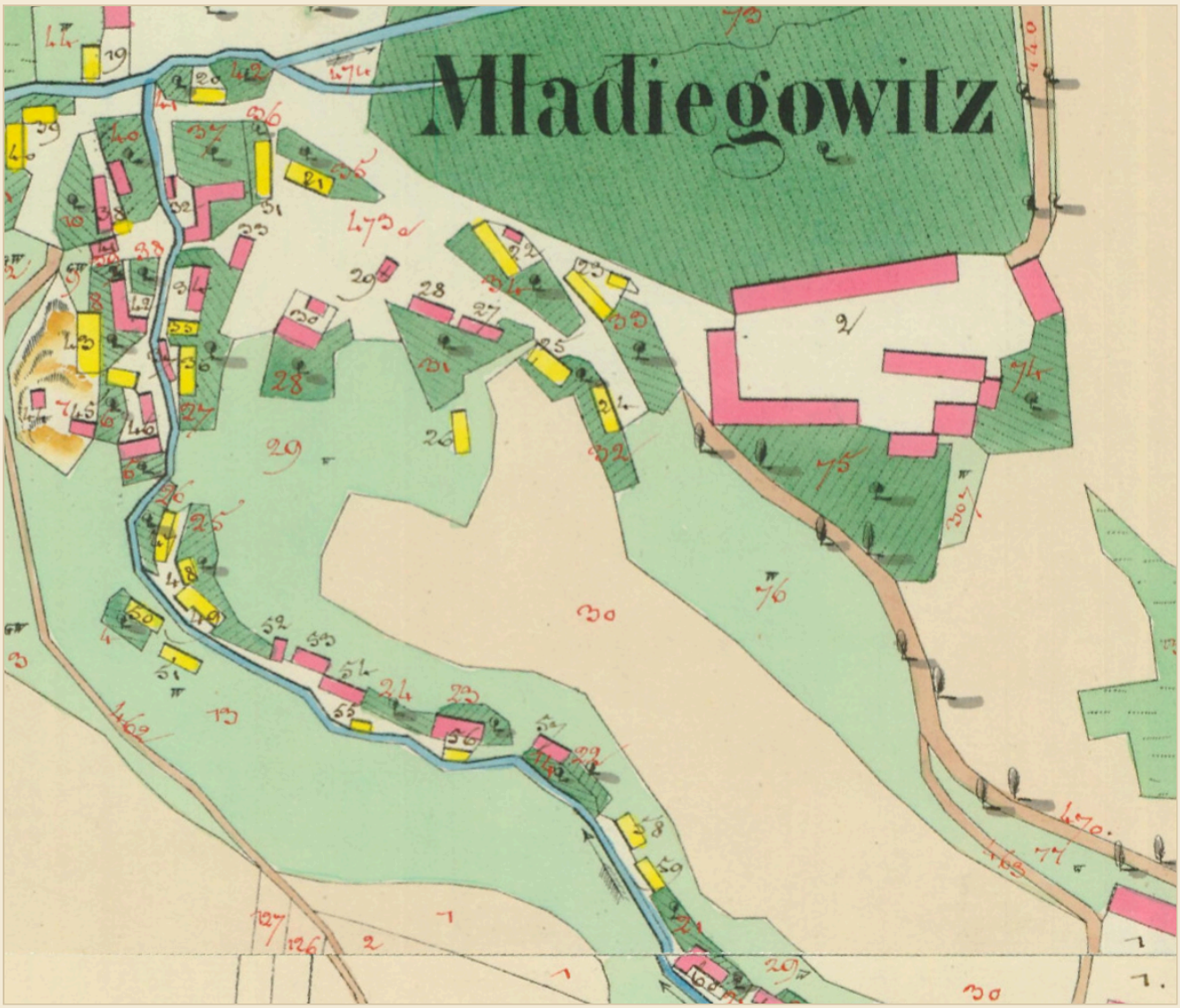

Císařský povinný otisk, výřez středu vsi. Růžový dvůr vpravo nahoře je panský statek. Modrá čára doleva je Mladějovický potok. Velká padesátka uprostřed je pole.

List je v měřítku 1:2880. Každá žlutá kůlna a každý karmínový dům má číslo. Potok není ozdoba - je to hranice kultur a často i parcel. Když dnes na téže souřadnici zapneš ortofoto, dvůr pořád stojí na tomtéž místě.

Stejný výřez, dvě století

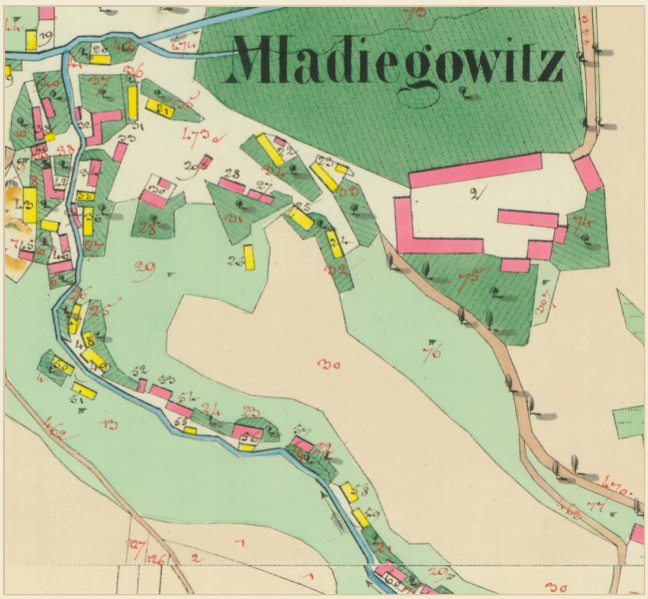

CÍSAŘSKÝ OTISK · KOLEM 1837

ORTOFOTO ČÚZK · DNES

Dvůr, cesta od severu, potok pod vsí. Sedí to v řádu metrů. To není štěstí georeference. Stabilní katastr se stal geometrickým základem dnešních českých katastrálních map. Parta s prknem a řetězem byla dobrá.

Zbývající metry jsou očekávané: srážka papíru, lokální zkreslení Cassini–Soldnerova listu, pozdější regulace koryta. Když je posun desítky metrů, je špatně přepočet. Když jednotky, díváš se na práci z roku 1837.

> Mapu si můžeš sám položit přes dnešní podklad na **mladejovice.online/mapa**. Posuvník průhlednosti, swipe a mezerník na blikání 0 / 100 %.

Čísla, prameny, poctivost

Ilustrace v tomhle sešitě jsou nové. Jsou kreslené v duchu dobové kolorované rytiny, nejsou to dobové listy. Skutečná mapa Mladějovic na stranách 8 a 9 je císařský povinný otisk, výřez ze služby Jihočeského kraje.

Co je tvrdé

- patent 23. 12. 1817; mapování Čech 1826–1830 a 1837–1843
- 8 967 obcí, 9 321 064 parcel, 51 953 km²
- 2 623 trigonometrických bodů I.–III. řádu v Čechách
- měřítko 1:2880 ze sáhové míry (40 × 6 × 12)
- Cassini–Soldner, počátek pro Čechy na Gusterbergu
- tři papíry: indikační skica, originál, císařský povinný otisk

Prameny

- ČÚZK / ÚAZK - Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880, Čechy
- Bumba, Jan. *České katastry od 11. do 21. století*. Praha: Grada, 2007
- Čada, Václav. práce k geodetickým základům map 1. poloviny 19. století
- mapa: gis.kraj-jihocesky.cz, služba *cisarske_otisky*
- ortofoto: ČÚZK, prohlížecí služba Ortofoto ČR

Sestaveno k mapě na mladejovice.online/mapa. Mladějovice u Strakonic, ne ty u Olomouce.